

LA CRONOLOGIA DOCUMENTELOR MOLDOVENEȘTI DIN SEC. XIV-XVII*

Supunând unei atente examinări ediția de Documente moldovenești din sec. XIV-XVII¹, ne-am amintit de observația, atât de judicioasă, a lui A. Giry, că nu există document al cărui studiu critic să nu înceapă cu soluționarea unei mici chestiuni de cronologie². Problema autenticității documentelor interne românești, sau numai a celor cu privire la istoria românilor, ca și problema datării unor documente din ambele categorii, fără a fi cu totul neglijată de vechea istoriografie – și când spunem acest lucru ne gândim în primul rând la unele studii ale lui I. Bogdan³, N. Iorga⁴ și P.P. Panaitescu⁵ – nu a fost totuși privită în ansamblul ei, într-o lucrare care să îmbrățișeze o epocă anumită, cum se prezintă în alte istoriografii⁶ și aici, mai aproape de noi, în istoriografia maghiară, în care s-a publicat acel studiu al lui Karacsonyi, *Documente false, rău datate sau nedatate*, mic ca număr de pagini, dar atât de cuprinzător prin conținut⁷.

Totuși, problema greșitei datări a documentelor de limbă românească interesează în aceeași măsură studiul istoriei, ca și studiul limbei române. De aproape o sută de ani s-au folosit documente rău datate în studiul limbii și se vor mai putea folosi și de acum înainte, dacă nu se provoacă o discuție la timp în această problemă.

Pentru a putea preîntâmpina mai devreme încă alte concluzii eronate, în care ar putea cădea atât istoriografia cât și filologia românească, ne-am propus să atragem atenția asupra unei serii de documente care, după convingerea noastră bazată pe un studiu adâncit al lor, intră în categoriile enunțate. Evident, în urmărirea problemei, fără a neglija publicațiile mai vechi, vom avea în vedere în

* Lucrarea de față, scrisă încă din 1957, a fost citită în una din ședințele Societății de Științe Istorice și Filologice, filiala Brașov. Din motive independente de voința autorului, ea n-a putut fi publicată până în timpul de față, deși între 1957 și 1959 a circulat prin câteva din redacțiile revistelor de specialitate.

¹ *Documente privind Istoria României*, veacul XIV-XV, A. Moldova, vol. I (1384-1475), București, 1954; vol. II (1476-1500), București, 1954; veacul XVI, vol. I (1501-1550), București, 1953; vol. II (1551-1570); vol. III (1571-1590) București, 1951; vol. IV (1591-1600), București, 1952; veacul XVII, vol. V (sic! I), (1601-1605), București, 1952; vol. II (1606-1610), București, 1953; vol. III (1611-1615), București, 1954; vol. IV (1616-1620), București, 1966.

² „Il n'est donc, pour ainsi dire pas des chartes dont l'étude critique ne doive commencer par la solution d'un petit problème chronologique“, A. Giry, *Chronologie technique*, în *Manuel de Diplomatie*, Paris, 1894, p. 80.

³ I. Bogdan, *Diploma birlădeană din 1134 și principatul Birladului*, în Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom. XI, 1889; I. Bogdan, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, în „Bulet. Comis. Ist. A României“, vol. I, București 1915, p. 103-161: „Am avut ocazia să atrag pînă acum atențiunea, prin publicitate și la cursurile mele de Diplomatică slavo-română, asupra a trei documente cari privesc istoria noastră mai veche și pe care le socot false:

a) asupra unui document al țarului bulgăresc Ioan Căliman Assan de la 1192, b) asupra așa zisei diplome birlădene a lui Ivanco Rostislavovici de la 1131 și c) asupra diplomei de la 1374 a lui Iurg Koriatovici... Cunosc câteva documente false și de la 1374 încoace. Mă voi ocupa de ele și cu cel de la 1374, cînd voi publica documentele moldovenești atribuite acestui domn, publicate de Comisia noastră istorică“, p. 103-104, *Introd.*, notă.

⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, V, București 1903. „Note explicative la documente“ (despre Diploma birlădeană din 1134 și hrisovul dat de Iurg Koriatovici la 1374), p. 596-601; Iorga, *Studii și documente*, VI, București, 1904, „Excurs <la>, *Culegere de inscripții moldovenești din Bucovina etc.*“, p. 605-660.

⁵ P.P. Panaitescu, *Diploma birlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374*, în „Rev. Ist. Română“, an II (1932), p. 46-58.

⁶ A. Giry, *Manuel de Diplomatie*. *Des dates d'années*, p. 83-88 și *Actes Fausés*, p. 871/887. Se specifică mobilurile diferitelor falsuri din diplomatica feudală, citîndu-se și bibliografia cea mai autorizată.

⁷ Dr. Karacsonyi Janos, *A hamis, hibás-keltu és keltezettlen oklevelek jegyzéke 1400 i G.*, Budapest, 1902, p. XI + 143.

primul rând mai ales recenta publicație de largi proporții inițiată și realizată sub auspiciile Academiei R.S.R. Se înțelege că în nota de față nu vom căuta să epuizăm problema. Lucrarea, dat fiind numărul mare de documente în cauză, ca și aparatura necesită în argumentare, comportă o muncă de proporții mai largi și un spațiu de editare la dimensiunile unui volum; în lucrarea de față noi nu ne propunem să facem altceva decât să atragem atenția forurilor competente, prin câteva exemple date, asupra necesității acestei lucrări.

Dar ar însemna să punem problema injust, dacă am trece cu vederea și eforturile făcute de colectivele care au lucrat la editarea documentelor, pentru a atrage atenția asupra documentelor a căror autenticitate e îndoielnică, separându-le de cele socotite ca perfect autentice și în același timp datând sau redatând o lungă serie de alte acte a căror dată lipsea sau era socotită ca nevalabilă, fie că lipsa se datora unui accident pe care-l suferise un document original, fie că era datorată unei erori de transcriere, când documentul se prezenta numai în rezumat, în copie sau traducere. Totuși, s-au strecurat în bogata colecție un număr destul de mare de documente false sau rău date; câteva documente evident autentice au fost socotite ca îndoielnice, încât e cazul să ne întrebăm cum s-a putut petrece acest lucru. După cunoștințele noastre, lucrul a fost cu puțință pentru Moldova, unde greșelile par a fi mai numeroase, datorită faptului că, după moartea profesorului M. Costăchescu, din colectivul însărcinat cu redactarea volumelor, nu făcea parte nici un cercetător deplin cunoscător al istoriei moldovenești, în ce are ea ca amănunte. Dacă un astfel de cercetător ar fi fost cooptat în colectiv, cercetător care să aibă numai sarcina de a revizui materialul, s-ar fi putut evita această situație mai mult decât supărătoare, situație care, în unele cazuri, poate merge până la a pune sub semnul întrebării – cum s-a și făcut – și din acest punct de vedere, oportunitatea unei astfel de ediții⁸. După cum se știe, colecția cuprinde, pe lângă actele socotite autentice, și un număr din acele a căror autenticitate a părut editorilor îndoielnică, grupate cele din urmă la sfârșitul fiecărui volum sub titlul „Documente îndoielnice”. Motivele pentru care au fost socotite ca atare nu ne par în toate cazurile suficiente. O serie dintre aceste acte au fost socotite ca atare pentru contradicția dintre data scrisă pe acte și elemente din cuprinsul lor, ca de exemplu indicația „în zilele lui Aron Vodă” etc. (vol. V, Moldova, 1597-1600). Dar unele dintre aceste acte s-au păstrat în copii, și chiar pentru originale am avut doar atâtea cazuri în care data documentelor s-a transcris alterat. În zădar am căutat și aceste acte în reproducerile facsimilate, care într-o anumită măsură ne-ar fi ajutat să ne lămurim asupra autenticității lor.

Credem că ar fi fost necesar ca, mai ales actele a căror autenticitate a fost socotită îndoielnică de editori, să fi fost facsimilate, pentru discuția care putea fi urmată în privința lor. Asupra lipsurilor corpusului s-au spus câteva cuvinte de către unii dintre istorici numai în cadrul unor ședințe de lucru și recent într-o luare de poziție asupra aspectului negativ al activității conducerii mai vechi a Institutului de Istorie⁹, condamnându-se lucrarea în bloc, fără însă o analiză documentată. Evident, lipsa primară a colecției e aceea de a fi prezentat *traduceri* din limba slavă, fără a se da și textul în original. Ediția deci făcea cu totul abstracție de interesul filologic pe care îl prezentau documentele. Dar și din punctul de vedere al documentării istorice lucrarea este insuficientă. Încercarea de a suplini lipsa textului în transcriere, prin fotocopiarea unor

⁸ „Studii. Revistă de Istorie”, an IX, nr. 5 București, 1956, p. 131-133, *Din viața Institutului de Istorie al Academiei din București*, comunicarea acad. A. Oțetca, în ședința plenară a colaboratorilor institutului.

⁹ „Studii”..., loc. cit.

documente, ale căror criterii de prezentare nu au fost date, nu o credem nici noi fericită. Istoricii vor fi ținuti în genere să se adreseze – cel puțin pentru o parte din materialul pe care-l vor folosi – altor publicații, sau originalelor, corpusul fiind redus, uneori, numai la rolul unui „inventar”.

O altă lipsă a ediției e aceea de a fi omis indicațiile bibliografice asupra actelor. Pentru istorici, indicația vagă din prefețele volumelor asupra numărului actelor inedite și a celor publicate este cu totul insuficientă. Dar mai ales se resimte, în ediția corpusului, lipsa de indicații asupra discuțiilor la care au dat loc unele acte editate. Aceasta e cerută nu numai de probitatea științifică, care impune să cităm ce folosim, dar și de necesitatea de a se cunoaște argumentele care au făcut pe unii editori mai vechi ai documentelor să exprime îndoieli asupra autenticității actelor în cauză, cum e cazul cu I. Bogdan, M. Costăchescu și Damian P. Bogdan și în același timp să se vadă în ce măsură îndoiala asupra autenticității a fost exprimată de aceștia. Anumite norme în munca științifică sunt consfințite de uz și nu e recomandabil să treacă cineva peste ele, atunci când își propune să facă o muncă științifică, cu atât mai mult, când lucrează în numele și într-o instituție cu caracter public de înalt prestigiu științific¹⁰.

Pentru jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, ceea ce pare a caracteriza publicația de documente moldovenești e prezentarea unui număr relativ mare de documente scrise în limba română. Documentele în cauză, editate în colecția citată, sunt scrisori intervenite între particulari, cele mai multe datorate unor oameni de origine obscură, sau cu un rol mai modest în viața publică moldovenească a secolului în care s-a presupus că au trăit. Prin aceasta, firește, e greu de controlat data emiterii actului, atunci când unele situații nefirești ar fi putut atrage atenția editorilor. Cu documentele emise de cancelaria domnească sau de marii boieri ai epocii, date fiind criteriile externe și interne mai evidente de datare, nu s-au putut strecura erori de natura aceasta. Cel mult, cum am mai observat, o serie de documente apocrife au putut trece între documentele autentice și viceversa.

Între documentele a căror dată a fost citită greșit, probabil datorită unui accident suferit, e documentul „orig. rom. Filigran, 2 peceti aplicate și 5 degete” datat în colecție „1572 (7080) ianuarie 31”¹¹. În document se vorbește de un Tanasă, fiul lui Cociaga, care vinde părți din Țăpeni în „ținutul Fălciului pe apa Sărății” „vătafului Golăe”; între martori semnează și „Bărcan din Nicorești de Gios” și „Todirașco pîrcălab”. Am redat în rezumatul pe care-l prezentăm trei elemente, singurele posibile să ne ajute la datarea actului, presupunând că acesta n-ar avea consemnată data emiterii: „Golăi vătaful” cumpărătorul, mărturia lui Bărcan din Nicoreștii de Gios și mărturia lui Todirașco pîrcălabul. Toate aceste date ne duc la a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Golăe vătaful trăiește încă prin 1680¹²; satul Nicorești de la Tecuci – de acesta este vorba în act – apare numai în prima jumătate a secolului al XVII-lea¹³ și bifurcarea lui în Nicoreștii de Sus și de Jos se face în a doua jumătate a secolului¹⁴. Toderașco pîrcălabul din act nu poate fi decât

¹⁰ „Studii”, *Din viața Institutului*, etc. comunicarea A. Oțetea.

¹¹ *Documente privind istoria României*, veacul XVI, A. Moldova, vol. III, p. 5, doc. nr. 9.

¹² Doc. Din 5 august 1677 (7165) cumpărătură a vătafului Golăe în Folești (Iulian Marinescu, *Documente Vasluiene*, în „Buletinul Comisiei Istorice”, București 1925, p. 205); doc. Din 2 iulie 1680 (7188): cumpărături ale aceluiași log. Golăe în același loc (*Ibidem*). Acolo și alte acte de cumpărături ale lui Golăe vătaful, care a fost un mare acapărător de pământuri.

¹³ O știre din cele mai vechi asupra Nicoreștilor, în 29 iunie 1656 (7164) (Const. Solomon și C.A. Stoide, *Documente tecucene*, vol. III, sec. XVII-XIX, Birlad, 1942, p. 15, doc. XIV).

¹⁴ Act din ianuarie 1677 (7185): Dumitrașcu Frumosul și cu fiu meu Gligorie de sat de Nicorești de Sus” (Solomon-Stoide, *Documente tecucene*, I. Birlad, p. 32, doc. LXIV; act din 5 aprilie 1687 (7195): Const. Vodă Cantemir pentru un vier al Mănăstirii Florești „acolo la Nicorești de Gios” (Solomon-Stoide,

Toderașco Ungureanul, un fost partizan al lui Gheorghe Ștefan, pîrcălab de Troțuș și de Covurlui, pribeag cu dânsul câțva timp¹⁵ și apoi întors în țară pentru a ocupa dregătoria de pîrcălab de Bacău și de Covurlui, sub domniile de după Gheorghe Ștefan¹⁶. Concluzie: actul a fost emis în a doua jumătate a secolului al XVII-lea – probabil în 1672. În împrejurări pe care nu le cunoaștem, s-a șters din original cifra sutelor, devenind din $\varphi\pi$ numai φ .

În aceeași situație se găsește și actul „rezumat, rom.” datat 1 martie 1587, prin care niște locuitori din Știoborâni vînd părți de moșie de acolo aceluiași vataf Golăe¹⁷. Celelalte personaje amintite sunt mai obscure, însă Golăe datează actul. Și aici actul trebuie să fie din 1687.

Un act „orig. rom., hîrtie, șapte degete”, cu data din 1587 (7095) martie 25¹⁸, trebuie pus de asemenea în discuție. Este vorba aici de o vânzare pe care o face Ignat Șușcală „den sat de Nicorești” a părții sale de ocină din „Cilepotești” (sic, Clipotești), către „jupîneasă Todosica Joroae”. Am observat mai înainte că Nicoreștii apar în carte abia din secolul al XVII-lea înainte. Todosica Joroae e cunoscută boieroaică trăitoare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, născută Costache, soră cu boierii Gavrilă și Antohi Costache și căsătorită cu Jora¹⁹. Și acest act nu poate fi decât din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după toate probabilitățile din 1687.

Actul datat 1593 (7101) martie 25, aflat în „copie, rom. din secolul XVI”. Este vorba aici despre o vânzare de pămînt din satul Trebujăanii făcută de „Ionașco și Gligorie și Vasile, ficiorii lui Nicolai Isăcescu, în folosul lui Toderașco Jora sulgerul²⁰. De față între alții, era Vasile Talpă vornicul de Botoșani. Actul este datat prin Toderașco Jora sulgerul, trăitor în a doua jumătate a secolului al XVII-lea²¹ și prin frații Isăcești, trăitori la sfîrșitul secolului al XVII-lea și în primul deceniu al secolului al XVIII-lea²². Și aici, după toate probabilitățile, data a fost greșită cu o sută de ani, prin același accident al actului, și trebuie să fie 1693.

Actul datat „1600 (7108) iulie 25, Cucuteni”, păstrat în „orig. rom. hîrtie, foarte rupt, putrezit, rău păstrat”²³ se vede a i se fi citit greșit de asemenea data. Actul este dat de „Todirașco fost spătar” în Cucuteni. Fostul spătar, prin acest act recunoaște că i s-au întors banii pentru o cumpărătură de pămînt, făcută în satul Vîrtopile din ținutul Neamțului, de la preuteasa popii Isac. Actul s-a făcut în Cucuteni. Satul a avut din cele mai vechi timpuri un singur stăpîn cu numele de Todirașcu spătarul: pe Todirașcu Cantacuzino, fiul lui Iordache Cantacuzino. Todirașcu Cantacuzino a fost spătar în domnia întâi a lui Gheorghe Duca, prin 1665 - 1666²⁴. La data scrierii actului el era „fost spătar”. Lucrul acesta s-a petrecut, după toate probabilitățile, în 1718, adică în 1670. Prin cine știe ce accident și aici s-a șters din original cifra zecilor pentru ca actul să rămîna numai

Documente tecucene, I, p. 40, doc. nr. LXXXI).

¹⁵ Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 50-51, doc. nr. XLIX, cu data de 4 octombrie 1656; și p. 111-112, doc. fără dată de prin 1661-1662.

¹⁶ C.I. Andreescu și C.A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei*, București, 1938, p. 80.

¹⁷ *Documente*, veacul XVI, A. Moldova, vol. III, p. 339, doc. nr. 413.

¹⁸ *Ibidem*, p. 344-345, doc. nr. 421.

¹⁹ Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, București, 1904, p. 33-34.

²⁰ *Documente*, veacul XVI, vol. IV, p. 73, doc. 92.

²¹ Doc. pentru Toader Jora sulgerul, din 20 august 1664 (7172), v.T. Bălan, *Documente bucovinene*, III, Cernăuți, 1937, p. 15, doc. nr. 9; fost sulger, doc. din 1 mai 1666 (7174), (*Ibidem*, p. 26-27, doc. nr. 18).

²² Pentru Isăceștii a se vedea „Arhiva Genealogică”, I, p. 173.

²³ *Documente*, veacul XVI, Moldova, vol. IV, p. 297-298, doc. nr. 362.

²⁴ Const. A. Stoide, *Prima domnie moldovenească a lui Gheorghe Duca volă*. Extras din „Rev. Ist. Rom.”, vol. XV, fasc. I, p. 50-51.

cu anul 708 (7108). Actul din 1601 (7109) iulie 5, prin care Nastasia cneaghina <lui> Procop Caraiman²⁵ „fost dvornic” atestă suma de bani care a fost întoarsă soțului ei „în dzilele lui Irimie vodă”, de către un „Soltan” pentru o ocină din Hănești, trebuie discutat în privința datei și chiar a cuprinsului. Despre Caraiman, pe numele de botez Procop, cunoscut partizan al domniei lui Ieremia Movilă, știm că a fost comis în domnia acestuia cu începere de prin 1597 până prin aprilie 1600²⁶. Un document din 31 oct. 1600 (7109) îl arată ca vistier²⁷, pentru ca de la 5 iunie înainte (?) (după documentele cu divanuri ce avem), să-l întâlnim încontinuu ca mare ceașnic, atât în domnia lui Ieremia vodă²⁸, cât și a lui Simion și Constantin Movilă²⁹, până la 25 ianuarie 1608³⁰. Caraiman ceașnicul a murit, căci numai astfel ne explicăm actul pe care îl face Nastasia, soția lui Caraiman, cu fiul Dumitru Buhuș, pentru cumpărarea unei ocine³¹.

Numai de după 1608, mai precis din iulie 1611 (7119), ar putea fi actul amintit, prin care Nastasia atestă lui Soltan sumele întoarse pentru părți de sat din Hănești³². Arătarea de „fost dvornic” din act pentru Procop Caraiman ar putea fi numai o lectură greșită pentru „fost comis”, sau greșeală de tipar.

Actul datat în ediția Academiei „1600 (7109) oct. 31”, prin care „Procop Caraiman vistier” și alții dau mărturie pentru o cumpărătură a lui „Patrașco mare logofăt”³³, cuprinde unele inadvertențe, între altele și aceea între data actului și dregătoria pe care ar fi avut-o Procop Caraiman. Presupunând că una dintre aceste inadvertențe ar putea fi datorată unei lecturi greșite, urmează să se facă controlul prin data „marei logofeții” a lui Patrașco, care a deținut funcțiile de mare vornic al țării de sus și mare logofăt numai în domnia lui Constantin Movilă. Ultimele date ce le avem în legătură cu *vornicia* lui sunt din 27 și 31 iulie 1610 (7118)³⁴. Ca mare

²⁵ *Documente privind istoria României*, veacul XVII, A, Moldova, vol. V (1601-1605), București, 1952, p. 15, doc. nr. 21.

²⁶ *Documente*, sec. XVI, vol. IV, p. 165-166, doc. 222; în acest act dregătoria de comis a lui Caraiman e trecută de editori în paranteze, semn că actul era defect în acest loc și a fost completat; chiar data de lună a actului se vede a fi fost completată; doc. din 6 iunie 1597 (7105) în care întâlnim din nou atestarea lui Caraiman comis, e un original slav „pecete atârnată, legat prin pecete de hrisovul lui Petru Șchiopul din 28 ianuarie 1590”. (*Documente*, sec. XVI, vol. IV, p. 167-168, doc. nr. 225). După această dată actele cu divane atestă consecvent pe „Caraiman comis” (*op. cit.*, p. 169-171 și urm.). Nu poate fi decât îndoielnic, cel puțin ca lectură a datei, actul dat de Ieremia Movilă la 22 decembrie 1597 (7106) din Suceava, în care apare „Oprea comis” (*op. cit.*, p. 183-184, doc. 242). Menționăm că ultima știre despre „Oprea comis” o avem din 3 martie 1597 (7105) (*op. cit.*, p. 157-159, doc. nr. 211). În documentul din 19 sept. 1597 (7106), Suceava, apare „credința panului Bogza logofăt”, între Gligorie stolnic și Caraiman comis. E o mențiune contrară diplomatiei moldovenești. Actul „orig. slav” trebuie reexaminat, căci dacă nu e la mijloc o lectură greșită sau o eroare tipografică, actul e apocrif (*op. cit.*, p. 179-181, doc. 239); într-un document din 8 aprilie 1600 (7108), Suceava, întâlnim între divaniști și „credința panului Caraiman comis” (*Documente Moldova*, sec. XVI, vol. IV, p. 286-288, doc. nr. 349).

²⁷ *Documente*, veacul XVI, Moldova, vol. IV, p. 301, doc. nr. 368.

²⁸ *Documente*, veacul XVII, Moldova, vol. V, p. 11-13, doc. nr. 17. În act însă apare și un „Ghiurma comis”, inexistent în divanurile moldovenești. În actul cu data de 9 iunie 1602 (7110), păstrat în copie, apare „Apostolachi comisul” (*op. cit.*, p. 48, doc. nr. 72; cu începere din...). Cel puțin lectura acestui „Ghiurma comis” urmează să fie controlată. În original s-ar fi putut găsi „Gherman comis”.

²⁹ Doc. din 22 sept. 1606 (7115), Iași, (*Documente*, veacul XVII, Moldova, vol. II, p. 66-67, doc. nr. 73); *Ibidem*, doc. din 17 iulie 1607 (7115), (*op. cit.*, p. 120-122, doc. nr. 148). Trebuie examinate cu atenție și doc. cu data de 18 noiembrie 1606 (7115), (*op. cit.*, p. 72-72, doc. nr. 81) și 10 martie 1607 (7115) (*op. cit.*, p. 92-93, doc. nr. 110, unde se dă mărturie lui „Catargiu comis”, sau „Catarsi comis”).

³⁰ Doc. din 15 iunie 1608 (7116), Constantin Movilă întărește ocine lui „Caraiman mare ceașnic” „trad. românească”, *op. cit.*, p. 144, doc. nr. 182. La 15 iulie același an, mare ceașnic a Coste Bucioc (*op. cit.* II, p. 167, doc. nr. 218).

³¹ Act din 1608 (7116) iulie 15, Coste Bucioc, mare ceașnic, pentru Nastasia Caraimăncasă și fiul ei Dumitru. (*Document* veacul XVII, Moldova, II, p. 169, doc. nr. 218) și cu aceeași dată întărirea lui Constantin Movilă (*loc. cit.*, p. 167-168, doc. nr. 217).

³² *Documente* veacul XVII, Moldova, vol. V, p. 15, doc. nr. 21.

³³ *Documente* veacul XVI, Moldova, vol. IV, p. 301, doc. nr. 368.

³⁴ Doc. din 27 iulie 1610 (7118) Iași, Constantin vodă Movilă, pentru cumpărătură a lui Ștefan Blendea aprod:

logofăt se întâlnește (în actele ce ne stau la îndemână), cu începere de la 6-7 august 1610 (7118)³⁵. Moartea lui Caraiman se constată însă înainte de iulie 1608. El n-a fost niciodată „mare vistier”. Concluzia care se impune e că actul datat 31 oct. 1600 (7109) nu poate fi decât *un falsificat*. El trebuie să fie pus în legătură cu falsul, fără dată, prin care Constantin Movilă ar fi întărit aceluiși Patrașco mare logofăt, stăpânirea asupra satelor Dămileni și Virful Bașeului³⁶.

Ținând seama că atât în actul de la 31 oct. 1600, cât și în cel din 5 iulie 1601, apare același personaj „Soltan din Hănești”, o dată ca martor și apoi în calitate de cumpărător și că și în acesta, lectura datei și a dregătoriei lui Caraiman sunt imposibile, trebuie să presupunem că și acest act e tot *un falsificat*.

Îndoielnic prin cuprins e actul datat în publicația de documente a Academiei cu <1601-1605> iulie 19, Suceava³⁷. Actul e o „scrisoare” târzie, făcută probabil pe la începutul secolului al XIX-lea, în care au fost rezumate sau s-a pretins că s-au rezumat, două acte mai vechi: unul de la Ieremia Movilă și un altul de la Vasile Lupul. Încheierea actului conține o exprimare confuză, ceea ce denotă că de fapt ne aflăm în fața unei plăsmuiți; „Și noi toți(i) am fost sorociți(i) să venim să ne întrebăm pentru moșie și să ne *noim* dresese; noi toți n-am venit, iar cine va avea, care direasi și le va tăgădui, apoi de să vor afla, acela om va fi de rușini, numai cum nu le va aduci”³⁸. Din aceste observații se poate constata că actul, așa cum a fost prezentat în ediția de față, este o imposibilitate diplomatică. Cu data de 1601-1605, iulie 19, poate fi editat *numai* suretul de la Ieremia vodă, în caz că se socotește autentic.

Greșit s-a transmis cu data de la 1606 (7114) mai 5³⁹, fără ca editorii s-o poată rectifica, și actul prin care Hrăbor cel Bătrîn face danii în Dumbrăvița nepotului său Gheorghită, fiul lui Ștefan, căpitanul de acolo. În afară de data greșită, actul a suferit și unele omisiuni de editare. După „și o am dat dinaintea popii lui Isaia”, urmează „și dinaintea finu mieu lui Dumitru vătaful din Dumbrăvița”⁴⁰. Cu data pe care au reprodus-o editorii, se găsește transcris și într-o condică a Mitropoliei Moldovei, aflată la Arhivele Statului Iași. Datarea actului a suferit un accident pe original, fiind, cum spun și editorii „greșită și adăugată ulterior cu altă cerneală”⁴¹. Actul a fost emis cam cu jumătate de secol mai târziu și nu poate fi, probabil, decât *din mai 1656 (7164)*. În adevăr, în ianuarie 1659, pe baza zapisului acestuia și a altora, Gheorghe Ghica întărește lui Gheorghită, feciorul lui Ștefan căpitanul, între alte danii și pe cea primită de la bunicul său Hrăbor⁴². Ștefan căpitanul, părintele lui Gheorghită, mai trăia încă prin 1663, ca mirean, dată la care face cumpărături de ocine de la diferiți megieși⁴³. Între cei care întăresc actul e și „Dumitru vătaful” de Dumbrăvița, care apare și în actul de cumpărătură a lui Gheorghită⁴⁴. La o dată ceva mai târziu, Ștefan căpitanul s-a călugărit, sub numele de Teofan „starețul

„Patrașco mare vornic a învățat și a iscălit”. (Doc., veacul XVII, Moldova, vol. II, p. 312, doc. nr. 415); doc. din 31 iulie 1610 (7118) Iași, Constantin vodă Movilă, pentru Vorontar comis (*Ibidem*, p. 312-313, doc. nr. 416).

³⁵ Doc. din 6 august 1610 (7118), Iași, Constantin vodă Movilă pentru un schimb între Nastasia Moțocoe și hatmanul Isac Balica (*Ibidem*, p. 313-314, doc. nr. 417); și doc. din 7 august 1610 (7118), Iași, (*Ibidem*, p. 314, doc. nr. 418).

³⁶ Gh. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, XXI, Iași, 1929, p. 181-185, doc. nr. 112.

³⁷ Doc. din <1601-1605> iulie 19, Suceava (*Document* veacul XVII, Moldova, vol. V, p. 25-26, doc. nr. 26).

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Documente privind istoria României*, veac XVII, vol. II (1606-1610), doc. nr. 39, p. 35.

⁴⁰ C.A. Stoide, *Căpitanul Ștefan, neamul său și M-rea Dumbrăvița*, în „Arhiva”, an 43, 1936, nr. 1-2, p. 211-212.

⁴¹ *Documente privind istoria României*, p. 35, nota 3.

⁴² C.A. Stoide, *op. cit.*, p. 214-215.

⁴³ *Ibidem*, p. 215.

⁴⁴ *Ibidem*.

și cu mila lui Dumnezeu ostenitor și ziditor"... mănăstirii Dumbrăvița; la această dată el ia „cu toată inima fiu sufletesc” pe nepotul său Mihai și-i dă pe „sama lui Mănăstirea”⁴⁵. Mai trăia încă prin 1676 (7184) august 17, dată la care cumpără de la niște răzeși din Sinești pământuri, cu care avea să înzestreze mănăstirea⁴⁶.

Actul datat „1605 (7113) aprilie 15 Iași”, „orig. rom.” de la Academie are de asemenea data citită greșit. În original nu poate fi decât 7123, adică 1615 aprilie 15⁴⁷. Actul este dat în același timp cu cel din 12 martie 1615, acesta cu data citită corect și editat în aceeași colecție⁴⁸.

Trebuie pusă în discuție și datarea actelor care apar în ediția Academiei, sub data de 10 sept. 1606 (7115)⁴⁹ și 12 mai 1607 (7115)⁵⁰. Prin actul din 10 sept. 1605, Gheorghe Borș vinde ocina din Homița lui Maxim de acolo. Mărturisesc vânzarea Vasile Corpaci din Lăscani, Ionașco Stejărean de acolo și Gavril Capșa din Stroiești⁵¹. Prin actul din 12 mai, Solomia cu bărbatul ei Sava mărturisesc că ginerile lor popa Grigore, cu „fata noastră” Iftica au răscumpărat o ocină⁵². Personajele citate se găsesc amintite în diverse acte dintre 1624-1626 și anume Gavril Capșa, Ionașco, Stejărean și Vasile Corpaci într-un act din 27 ian. 1624 (7132)⁵³ și din 10 ianuarie 1626 (7134)⁵⁴, iar popa Gligore în actul din 27 ianuar 1624 (7132)⁵⁵. În concluzie, actele au fost date cam cu 20 de ani mai înainte, prin 1624-1626.

Data citită greșit o are și actul din „1612 (7120) august 4 Iași”, „orig. rom.”⁵⁶. Este vorba în acest act de vânzarea pe care o face „Zangul, feciorul Petrei din Liești” a unei părți de ocină din Bunești în folosul unui „Neniță” de acolo⁵⁷. Dar acest Neniuță sau Neniță din Liești e cunoscut și din alte acte. El e prin 1685-1686 numai „cocon” și îl întâlnim la o vânzare făcută de tatăl său „Patrichi din Liești”⁵⁸. La 20 decembrie 1685 (7194) „Neniță feciorul lui Patrichi” vinde ocină în Liești, din bătrânul Negoită lui Toderășco Iordachi vistierul⁵⁹. Actul nu poate fi decât de prin 1712. Deci s-a citi 7120 în loc de 7220.

Actul dat de Ștefan Tomșa la „1614 (7122) iunie 20, Iași” cunoscut în „orig. slav”⁶⁰, care se păstrează la Academie are de asemenea data citită greșit. El este datat prin marea logofeție a lui Ionașco Ghenghea, care a avut această dregătorie sub Tomșa, în prima domnie, numai scurt timp, după august 1615 și până la sfârșitul anului, când, din cauza tulburărilor pricinuite de lupte, cea de la Fîntîna lui Păcurar și de la Tătărani, ca și din cauză că din noiembrie 1615 țara a fost ocupată de Alexandru Movilă, Tomșa n-a putut face acte de guvernare⁶¹. Cum reiese de altfel și din publicația de față a Academiei, mari logofeți a lui Ștefan

⁴⁵ C.A. Stoide, *op. cit.*, p. 214-215.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 215.

⁴⁷ *Documente*, veacul XVII, A. Moldova V, p. 235, doc. nr. 318. Facsimilul actului n-a fost reprodus. A fost publicat cu data corectă în Solomon - Stoide, *Documente tecucene*, III, p. 8, nr. IV.

⁴⁸ *Documente*, veacul XVII, A. Moldova, vol. III, p. 195, nr. 295; anterior, în Solom-Stoide, *Documente tecucene*, III, p. 7, doc. nr. III.

⁴⁹ *Documente*, veacul XVII, vol. II, p. 64.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 105.

⁵¹ *Ibidem*, p. 64.

⁵² *Ibidem*, p. 105.

⁵³ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXI, Iași, 1929, p. 19-20, doc. nr. 14.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 21-22, doc. nr. 16.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 19-20, doc. nr. 14.

⁵⁶ *Documente*, veac. XVII, A. Moldova III, p. 96, doc. 155.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Solomon-Stoide, *Documente tecucene*, II, p. 33, doc. nr. XXXIV.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 32, doc. nr. XXXII.

⁶⁰ *Documente*, veacul XVII, A. Moldova III, p. 170-171, doc. nr. 262.

⁶¹ C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, I, București, 1942, p. 16-18.

Tomșa în perioada aceasta au fost Voicu în 1612 și 1613⁶² și Nechifor Beldiman de prin decembrie 1613 până în august 1615⁶³. Singura atestare certă a unei logofeții a lui Ionașco Ghenghea sub Tomșa a numai de la 25 oct. 1615 (7124).

La fel se prezintă lucrurile și cu actul datat „1614 (7123) oct. 18, Iași”, prin care Tomșa dăruiește mănăstirii Solca satul Lozna și în care act de asemenea găsim semnătura lui Ionașco Ghenghea mare logofăt, a căror dată atribuită e „ante” octombrie 1615, au fost greșit date de editori. Ele nu pot fi decât din a doua domnie a acestuia (1621-1622).

Actul datat din „1614 (7122) iulie 2”, „rezumat românesc” prin care Solomia Mărățeaneasa și alte rude ale ei vând lui Ivașcu Cîrjău părți de ocină din Cîmpeni⁶⁴, de asemenea a fost transmis greșit. Cîrjău este un personaj relativ cunoscut și a trăit în a doua jumătate, spre sfârșit, a secolului al XVII-lea. O cumpărătură a lui poartă data de 25 iulie 1684 (7192)⁶⁵.

Data greșită o are și actul din colecția ce o analizăm, pus la „1614 septembrie-octombrie 7123!”. Actul e o mărturie a boierilor „Ursul vornic de Țara de Gios și Mîrza vornic de Țara de Sus și Gligore Ciolpan postelnic” etc. prin care se atestă că Mănăstirea Golia a vândut „lui Nechifor ce-au fost logofăt mare” satul Ruginții, pe care îl avea danie de la Ana Golăeasa logofeteasa. Prețul vânzării fusese de 500 galbeni ungurești. În încheiere, marii boieri arată că vânzătorii călugări „au luat bani gata din mîna lui Nechifor Beldiman, ce-au fost logofăt și ispisioace <le> ce au avut călugării pe acel sat, toate le-au dat în mîna lui”⁶⁶. Din informația ce o avem, se vede că Nechifor Beldiman a fost mare logofăt al domniei lui Tomșa până după august 1615 (7123)⁶⁷.

De altfel, după felul cum se vorbește despre Nechifor Beldiman, se vede că el nu participă la redactarea actului care s-a făcut la cererea călugărilor de la Golia. Se știe că în cursul anului 1615, după luna septembrie sau în cursul acestei luni, Nechifor Beldiman, împreună cu alți boieri s-au ridicat contra lui Tomșa. În bătălia de la Fîntîna lui Păcurar oastea lui Tomșa, formată din buni dărbani și din oaste de strânsură de târgoveți, a zdrobit gloatele boierești. Atunci a căzut, printre alți boieri, Bărboiul vornicul, iar Beldiman logofătul și cu Sturza hatmanul au fugit la Radu vodă Mihnea. Trimiși de domnul Țării Românești la Poartă să părăscă pe Tomșa, au fost predați de vizir acestuia, care a pus să le taie capetele și să le arunce trupurile în Siret⁶⁸. Actul nu poate fi datat decât după august⁶⁹ și înainte de 25 oct. 1615 (7124)⁶⁹. În adevăr, la data din urmă întâlnim întâiași dată pe Ghenghea mare logofăt și pe Mîrza mare vornic de Țara de Jos în locul lui Ursul <Bărboi>⁷⁰.

⁶² Doc. din 15 ianuar 1612 (7120) (*Documente*, veacul XVII, vol. III, p. 46, doc. nr. 74); doc. din 18 aprilie 1613 (7121), (*Ibidem*, p. 136, doc. nr. 214).

⁶³ Doc. din 3 dec. 1613 (7122), în *Documente*, veac XVII, vol. III, p. 147, doc. nr. 232; doc. din 1 noiembrie 1614 (7123), în *Documente*, veacul XVII, vol. III, p. 182-183, doc. nr. 278; Doc. din 17 dec. 1614 (7123) (*Ibidem*, p. 185-186, nr. 282); doc. din 30 ianuar 1615 (7123) (*Ibidem*, p. 189-190, nr. 288); doc. din 1 august 1615 (7123), în T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuți 1933, p. 158-163, doc. nr. 74).

⁶⁴ *Documente*, III, p. 171, doc. 263.

⁶⁵ Solomon-Stoide, *Doc. tecucene*, I, p. 38-39, doc. nr. LXXVI.

⁶⁶ *Documente*, III, p. 175-176, doc. nr. 271.

⁶⁷ Document din 1 august 1615 (7123), în T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. I, p. 158-163.

⁶⁸ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III; partea I, București, 1942, p. 17, și N.C. Bejenaru, *Ștefan Tomșa II*, Iași, 1926, p. 41-43.

⁶⁹ Doc. din 1 august 1615 (7123), în T. Balan, *Documente bucovinene*, I, p. 158-163.

⁷⁰ *Documente*, veacul XVII, A. Moldova, III, p. 227-228, doc. nr. 334.

⁷¹ *Ibidem*.